

Veldwerk in een zendingsgebied

door J. W. van Nieuwenhuijsen en C. H. van Nieuwenhuijsen-Riedeman

In een discussie over rolconflicten bij sociaal onderzoek heeft Apthorpe¹ er op gewezen dat men zich bij beschouwingen over ethische problemen bij veldwerk nog al eens schuldig maakt aan oversimplificaties. Zo gaat men er vaak van uit dat in de veldwerksituatie de onderzoeker en de onderzochte groep de enige partijen zijn waartussen problemen met ethische implicaties kunnen rijzen. Ook beschouwt men de samenlevingen waarvan de onderzoeker en de informanten deel uitmaken en die verondersteld worden bij waardenconflicten als referentiegroepen te fungeren, niet zelden als homogeen, monolithisch. De werkelijkheid, meent Apthorpe, is doorgaans wel wat gecompliceerder. Zij was dat inderdaad in het gebied in Australisch Nieuw-Guinea waar wij in 1963—1965 cultureel-antropologisch onderzoek verrichtten.² Het gecompliceerde van de onderzoekssituatie was gelegen in de omstandigheid dat de bestudeerde samenleving uit twee segmenten, een christelijk en een niet-christelijk, bestond en dat een zogenaamde derde partij, een zendingsgenootschap, een zeer belangrijke rol in de betreffende samenleving speelde.

In dit essay zullen we aandacht besteden aan enkele veldwerkproblemen die voortvloeiden uit bovengenoemde situatie. We zullen achtereenvolgens de revue laten passeren (I) de drie partijen afzonderlijk, (II) de onderlinge betrekkingen tussen die partijen en enkele problemen die uit deze betrekkingen voortsporen en (III) de overwegingen die aan ons gedrag in het veld en in het bijzonder tegenover de zending ten grondslag hebben gelegen.

I

De drie partijen, die een rol spelen bij de te behandelen problematiek, zijn de *Suki* als onderzochte groep, de *Unevangelized Fields Mission* als zendingsorganisatie en *wijzelf* als onderzoekers.

(a) De *Suki* wonen in het zuidelijk laagland van Australisch Nieuw-Guinea, in en rond een uitgestrekt moerasgebied tussen de Fly River en de grens met West Irian. De bevolking telt ruim 1000 zielen en is geconcentreerd in vijf dorpen, in grootte variërend van ongeveer 360 tot 100 inwoners.³ Hun economie is nog volledig een 'subsistence economy'. Bescheiden geldinkomsten kunnen alleen worden verkregen door verkoop van krokodillenhuiden en door verlening van diensten en verkoop van tuinproducten aan de zending. Slechts enkele mannen werken buiten hun woongebied, zulks in tegenstelling tot de jaren vijftig toen velen ver van huis arbeid verrichtten bij de olie-exploratie

¹ Raymond Apthorpe, Comment, in: *Current Anthropology* 10 (1969): 512-513.

² Het onderzoek werd gefinancierd door de Universiteit van Amsterdam, de Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (Z.W.O.) en de Stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen (WOTRO).

³ Waar in dit essay de tegenwoordige tijd gebruikt wordt heeft deze betrekking op de periode 1963-1965.

en op copra- en rubberplantages. 'Labour recruiters' zijn al jaren niet meer actief in het Western District. Krokodillenjagers en handelaren wel, maar zij laten het woongebied van de Suki tegenwoordig letterlijk en figuurlijk links liggen op hun tochten naar het krokodillen-rijkere en daardoor economisch veel aantrekkelijker Lake Murray gebied.

Er bevindt zich geen bestuurspost in Suki; de dichtstbijzijnde, te Morehead, is gelegen op ongeveer 70 mijl ten zuiden van de Suki Lagoon, dat wil zeggen op 2 à 3 dagmarsen afstand. Normaliter worden de Suki dorpen tweemaal per jaar door een bestuursambtenaar bezocht. Tijdens ons verblijf waren de bezoeken wat talrijker in verband met de voorbereiding en uitvoering van de eerste algemene verkiezingen in Australisch Nieuw-Guinea⁴ en wegens de gespannen toestand in het grensgebied als gevolg van de machtswisseling in West Irian. De directe invloed van het bestuur op het leven van alle dag in Suki is uiteraard gering. De aanwezigheid van een bestuurspost te Morehead is echter van grote betekenis voor de Suki door de alternatieve voorzieningen die daar worden geboden (Primary School, Morehead Buyer's Society, Morehead Community Technical Centre) en door het tegenspel dat van daar uit wordt geleverd tegenover de zending in Suki.

(b) In 1941 vestigde de *Unevangelized Fields Mission* (UFM)⁵ een zendingspost in Suki. Door een gedwongen afwezigheid van twee jaren tijdens de oorlog, kon echter pas in 1944 met het eigenlijke zendingswerk een begin worden gemaakt. De zendingspost en het in 1959 gereed gekomen vliegveldje zijn centraal gelegen en gemakkelijk te bereiken voor de bewoners van vier van de vijf dorpen.

De UFM is een niet aan een bepaald kerkgenootschap gebonden zendingsorganisatie van orthodox-protestantse signatuur en met een sterk evangelische oriëntatie. In een gebied dat de grenzen van het Suki territorium ver overschrijdt is zij de enige zendingsorganisatie, runt zij de enige school (1965 t/m Standard IV), de enige medische hulppost en de enige winkel, beheerst zij de verbindingen met de buitenwereld (via de radio en de Missionary Aviation Fellowship), is zij bovendien de enige werkgever. Het is dan ook niet overdreven te stellen dat de zending ten aanzien van enkele essentiële voorzieningen een monopoliepositie inneemt en dat zij daardoor in het leven van alle Suki, christenen zowel als niet-christenen, een zeer belangrijke rol speelt. Tijdens ons verblijf in Suki waren wij overigens getuige van een eerste aantast-

⁴ Zie voor ons verslag hiervan:

Corry and Jan van Nieuwenhuijsen, *The Suki Area, Fly River Open Electorate. In: The Papua-New Guinea Elections 1964*. Ed. by David G. Bettison, Colin A. Hughes and Paul W. van der Veur. Canberra: The Australian National University 1965, pp. 374-387.

⁵ Sinds 1 januari 1970 Asia Pacific Christian Mission (APCM) genaamd.

ting van deze monopoliepositie: in 1964 bezochten voor het eerst enkele Suki jongens de twee jaar eerder geopende lagere school te Morehead, in hetzelfde jaar werden daar onder grote belangstelling van de zijde van de Suki een nieuw schoolgebouw en een nieuwe 'store' van de Buyer's Society geopend en in 1965 volgde een aantal oudere jongens de eerste 'training course' van het Morehead Community Technical Centre.

Ongeveer 20 jaar zendingsarbeid onder de Suki heeft tot resultaat gehad dat bijna 50 % van de gehuwde en gehuwd geweest zijnde mannen en vrouwen is gedoopt (alleen volwassenen worden gedoopt).

Bijna alle volwassenen onder de 35 à 40 jaar hebben wel één of twee jaren onderwijs genoten. Enkele uitblinkers zijn zelfs voor een aantal jaren voortgezet onderwijs of 'bible school training' in de zendingscentra Awaba of Balimo geweest.

In het begin van ons verblijf in Suki werd de zendingspost bemand door een echtpaar (met vijf kinderen) uit Nieuw-Zeeland, dat toen reeds bijna 9 jaar ter plaatse werkzaam was en een onderwijzeres uit Australië die vlak voor ons was gearriveerd. Halverwege ons verblijf werd de bezetting van de zendingspost versterkt met een echtpaar (met twee kinderen) uit Australië dat voorbestemd was de leiding over te nemen wanneer het eerstgenoemde zendelingen gezin naar Nieuw-Zeeland zou terugkeren. Dit gebeurde vrij kort nadat wij ons onderzoek hadden beëindigd.

(c) *Wijzelf* hebben drie perioden van elk ongeveer 7 maanden in Suki doorgebracht. Ons basiskamp hadden wij ingericht in Ewe, het grootste Suki dorp, gelegen op ongeveer 40 minuten kanoën (per boomstamkano) van de zendingspost. We hadden in Ewe onze intrek genomen in het 'resthouse', een bouwsel dat zich overigens in niets onderscheidde van de andere huizen in het dorp. Gebruik maken van het 'resthouse' legde ons evenwel de verplichting op rondtrekkende bestuursambtenaren gastvrijheid te verlenen. Wij meenden aan deze verplichting echter niet te zwaar te hoeven tillen, omdat bestuursambtenaren tot dan toe altijd de voorkeur hadden gegeven aan de betrekkelijk comfortabele zendingspost boven het primitieve 'resthouse' in een Suki dorp. Hoe hebben wij ons echter vergist: zolang wij in Ewe zaten heeft geen enkele bestuursambtenaar gebruik gemaakt van het aanbod van de zendingen bij hen te overnachten; allen hebben bij ons gelogeerd. Ongetwijfeld speelde hierbij hun voorliefde voor alcoholische dranken een rol. Wat op de zendingspost nooit had gekund, namelijk meegebrachte dranken koelen en met gastheer en gastvrouw gezamenlijk genieten, bleek bij ons, de enige andere blanken in het district, op eens wel te kunnen en door ons zelfs gewaardeerd te worden. Hoe welkom deze bezoeken als afleiding overigens ook waren, we waren er allermint gelukkig mee, omdat ze ons al heel vroeg in één van die pijnlijke situaties brachten waaraan onze contacten met de zen-

ding zo rijk zouden blijken te zijn.

Voor goed begrip van onze verhouding tot de zending is het van belang te weten dat wij beiden van protestantse huize zijn, maar niet tot een kerkgenootschap behoren. Waren wij Rooms-Katholiek geweest dan hadden we reeds bij ons eerste contact met de UFM met het probleem te maken gekregen of wij dit gegeven moesten verzwijgen of niet. Op het hoofdkwartier van de UFM werd namelijk zonder enige omhaal naar onze religieuze affiliatie gevraagd. Dit is overigens niet zo vreemd als men weet dat de UFM in het noorden van het Western District in felle concurrentiestrijd met de R.K.-missie is gewikkeld.

II

Tussen de genoemde partijen kunnen drie relaties worden onderscheiden: onderzoekers-zendingen, onderzoekers-Suki en zendelingen-Suki. Elk van deze relaties wordt beïnvloed door beide andere. Een systematische behandeling van dit complexe geheel is hier niet te realiseren. Wij beperken ons tot de relaties *onderzoekers-zendingen* en *onderzoekers-Suki* en vermelden de betrekkingen zendelingen-Suki alleen voorzover zij op eerstgenoemde twee van invloed zijn.

(a) Onze betrekkingen met de zending waren van drieërlei aard: *persoonlijk, zakelijk en professioneel*.

Contacten op het *persoonlijke* vlak vonden hoofdzakelijk plaats met de zendingen van de zendingspost in Suki. Wederzijds bestond er waardering voor de ander als persoon en daardoor kwamen naast de vele zakelijke ook wel zuiver sociale contacten voor. Waren er bijvoorbeeld bezoekers op de zendingspost dan nodigden de zendelingen ons uit daarheen te komen of arrangerden zij een uitstapje naar Ewe voor een theevisite bij ons. Daarnaast bestond er een relatie als tussen goede burens, die altijd een beroep op elkaar konden doen, bijvoorbeeld bij gebrek aan bepaalde levensmiddelen (niet denkbeeldig als een bestelling in plaats van 2 maar liefst 4 maanden op zich liet wachten), of bij afwezigheid van één der partijen (bijvoorbeeld voor inspectie van de airstrip op mierenhopen bij afwezigheid van de zendelingen). Ook kleine attenties, zoals een paar verse eieren voor ons en oliebollen (!) voor hen, hoorden in dit patroon van persoonlijke of sociale contacten thuis.

Contacten op *zakelijk* terrein waren veel frekwenter en hadden ook een eenzijdiger karakter. Voor al onze contacten met de buitenwereld waren we namelijk van de zending afhankelijk. Onze bestellingen van levensmiddelen en andere zaken werden door onze leveranciers in Port Moresby per kustvaarder naar het hoofdkwartier van de zending in Wasua (aan de monding van de Fly River) gezonden en vandaar door de zending per boot, of eventueel per vliegtuigje, naar Suki getransporteerd. Al onze binnenkomende en uitgaande

post liep via het, door het gouvernement officieel erkende, postkantoortje te Wasua. Voor direct contact met de buitenwereld waren we aangewezen op de radio-apparatuur van de zendingspost, terwijl ons persoonlijk vervoer tussen de districts-hoofdplaats Daru en Suki gewoonlijk plaatsvond met de MAF-Cessna, waarvan het vliegschema ook weer geregeld werd in Wasua. UFM-Wasua was ten volle bereid ons bij onze transportproblemen te helpen (chartervluchten tegen een vast tarief, goederenvervoer per boot tegen een door onszelf te bepalen vergoeding) maar onder beding dat de zendingsposten voorrang genoten bij bevoorrading en personenvervoer. Deze alleszins redelijke voorwaarde was wel eens lastig voor ons, doch heeft ons eigenlijk maar één keer in ernstige moeilijkheden gebracht.

Een andere door het UFM-hoofdkwartier gestelde voorwaarde vloeide voort uit hun geloofsovertuiging: hun afwijzende houding tegenover het gebruik van alcoholica en tabak leidde tot een officiële weigering deze goederen voor ons (en voor ieder ander) te vervoeren. We hebben dit feit zonder meer geaccepteerd, ervan overtuigd zijnde dat we wel op andere wijze in onze behoeften aan geestrijk vocht (voor ons beiden), aan sigaretten (voor één van ons) en aan 'twisted tobacco' (voor rokers onder de Suki) zouden kunnen voorzien. Dit lukte inderdaad wonderwel, zij het soms op nogal ongebruikelijke wijze. Zo verzorgde eens een behulpzame geest de aflevering van een zak 'twisted tobacco' door een airdropping vanuit een laag over ons huis scherende Cessna.

In de relaties op *professioneel* terrein, tussen zendelingen en antropologen, speelde van het begin af aan de 'affaire Rockefeller' een rol. Enige tijd voor onze komst was de jonge Amerikaanse antropoloog Michael Rockefeller — in Nederland bekend geworden door de grootscheepse opsporingsacties na zijn vermissing in het kustgebied van zuidelijk West-Irian — werkzaam geweest in een door de UFM gekerstend gebied in het hoogland van West-Irian. Hij had daar, volgens de verhalen die in zendingskringen de ronde deden, de Papoea's er toe gebracht speciaal voor hem weer oude oorlogsdansen op te voeren opdat hij deze zou kunnen filmen. Als gevolg hiervan laaide de oude vechtlust weer op en ging veel van het resultaat van het pacificatie- en zendingswerk verloren. Het verslag van deze gebeurtenissen heeft in UFM-kringen de mening doen post vatten dat antropologen alleen geïnteresseerd zijn in traditionele gebruiken en alles doen om die te achterhalen zonder zich te bekommeren om de gevolgen van hun speurwerk. Reeds tijdens ons eerste bezoek aan het UFM-hoofdkwartier werd deze affaire ter sprake gebracht. Wij hebben toen getracht hen gerust te stellen door te verklaren dat voor ons traditionele gebruiken en opvattingen alleen van belang zouden zijn voor zover zij nog leven onder de bevolking en voor zover kennis ervan noodzakelijk zou zijn voor het begrijpen van de huidige cultuur van de te onderzoeken groep. We hebben toen tevens de verzekering gegeven dat we tijdens ons onderzoek

zoveel mogelijk met de belangen van het zendingswerk rekening zouden houden.

De vrees voor een Rockefeller-effect bleef echter latent aanwezig, ook nadat wij ons standpunt later nog eens uiteengezet hadden in een briefwisseling met de zendelingen in Suki. Deze vrees kwam duidelijk tot uitdrukking bij onze terugkeer in Suki na een studieverblijf van enkele maanden in Canberra. Een van de zendelingen vertelde ons toen nogal opgewonden dat enkele niet-Suki dorpen, gelegen tussen Suki en de gouvernementspost te Morehead, zich in hoge mate te buiten gingen aan satanische dans- en drinkpartijen en dat als enige van de Suki dorpen ons dorp Ewe aan deze orgiën meedeed. En deze opleving van barbaarsheden zou door iemand aan de zendelingen verklaard zijn als een gevolg van ons roeren in het Suki verleden. Geen rechtstreekse beschuldiging dus door de zendelingen aan ons adres, maar wel een nauwelijks verkapte waarschuwing tegen mogelijke ernstige gevolgen van ons onderzoek.

Wij hebben hierop gereageerd met op te merken dat we de mogelijke gevolgen van ons onderzoek steeds voor ogen hielden, maar dat wij voor deze, door ons reeds verwachte, opleving van dans- en drinkpartijen een geheel andere verklaring hadden.

Geruime tijd vóór ons vertrek naar Canberra was in Australisch Nieuw-Guinea het verbod ingetrokken op de consumptie van alcoholhoudende dranken door Papoea's, waardoor het drinken van cocospalmwijn plotseling geen illegale bezigheid meer was. De bestuursambtenaar in Morehead had dit feit in zijn rayon alom bekend-gemaakt en tevens had hij zich een voorstander van dansen getoond door ter gelegenheid van de officiële opening van een nieuw schoolgebouw en een nieuwe 'store' een dansfeest te laten plaatsvinden op de bestuurspost. Hierbij was een groot aantal Suki aanwezig geweest. Enkelens hadden zonder meer mee gedanst, anderen hadden echter getwijfeld of zij, als Suki, wel mochten dansen. Toen één van hen hierover advies aan de gouvernementsambtenaar vroeg, antwoordde deze dat iedereen, óók een Suki, volkomen vrij was om te dansen als hij dat wilde. Na terugkeer van de feestgangers was deze uitspraak snel algemeen bekend geworden, ook aan de zendelingen.

Daarnaast ging, zoals reeds eerder vermeld, juist in de periode van ons onderzoek de gouvernementspost een belangrijker rol spelen in het leven van de Suki (Primary School, Morehead Community Technical Centre, Buyers' Society). Vooral de aanwezigheid van een aantal schoolkinderen te Morehead bracht vele ouders er toe deze plaats geregeld te bezoeken om voedsel te brengen, daarbij van de gelegenheid gebruik makend om krokodillenhuiden te verkopen en inkopen te doen. Door de frequentere bezoeken aan Morehead kwamen de Suki vaker in contact met de bevolking in de dorpen rond de bestuurspost en deze bevolking was nooit gestopt met dansen omdat de onder haar werkzame zendelingen van de London Missionary Society hier nimmer op aangedrongen schijnen te hebben. De dansfestijnen in deze dorpen kregen bovendien nog een stimulans door de officiële opheffing van het drankverbod.

Al deze factoren tezamen hadden er toe geleid dat vele Suki zich reeds geruime

tijd afvroegen waarom zij niet mochten dansen en drinken. De stap tussen deze twijfel aan de juistheid van het verbod en het zich er niet meer aan storen was daarna niet zo groot meer. Dat ons dorp Ewe de andere Suki dorpen hierin zou voorgaan was daarbij niet verwonderlijk gezien het feit dat dit dorp van oudsher nauwe contacten onderhield (vrij veel onderlinge huwelijken) met de twee meest nabij gelegen niet-Suki dorpen aan één van de twee routes naar Morehead.

Deze verklaring onzerzijds werd in zoverre door de zendelingen geaccepteerd dat er daarna niet meer gesproken werd over een mogelijke 'schuld' van ons aan de opleving van het dansen en drinken in Suki.

De contacten op professioneel terrein vonden hoofdzakelijk plaats tussen ons en de zendelingen ter plaatse en zij werden mede bepaald door de respectieve betrekkingen met de Suki en de respectieve houdingen tegenover de Sukicultuur. De zendelingen waren eigenlijk alleen geïnteresseerd in de handel en wandel van de christenen. Dezen dienden zich verre te houden van door de zendelingen afgekeurde zaken als roken, drinken, dansen (traditioneel en modern) en 'heidense' rituelen. Wat er precies leefde onder de niet-bekeerde Suki interesseerde de zendelingen niet zolang de christenen zich er maar niet mee inlieten. Voor informatie over het al of niet (meer) voorkomen van afgekeurde gewoonten en rituelen en over het aandeel van christenen hierin, waren de zendelingen vrijwel uitsluitend aangewezen op enkele vertrouwelingen, vanzelfsprekend ook christenen. Maar deze informanten verzwegen of ontkenden vaak zaken waarvan zij wisten of vermoedden dat zij afgekeurd zouden worden. Als gevolg hiervan hadden de zendelingen soms een sterk verwarrend beeld van de werkelijkheid. Bemerkten wij dit tijdens gesprekken met hen, dan deed zich meteen het probleem voor of wij hen al of niet van de juiste stand van zaken op de hoogte zouden stellen. De neiging om met eigen waarnemingen of gegevens naar voren te komen was vaak sterk. We hebben die neiging echter meestal onderdrukt, ofwel omdat de kwestie ons niet belangrijk genoeg voorkwam om de vaste informanten van de zendelingen, mensen waarin een zeer groot vertrouwen werd gesteld, te corrigeren, ofwel omdat we meenden dat de belangen van bepaalde categorieën Suki erdoor geschaad zouden worden. Soms ook was ons door enkele Suki nadrukkelijk om geheimhouding verzocht (bijvoorbeeld ten aanzien van een te houden initiatiefeest). Waar echter de zendelingen duidelijk een te zwart beeld van de Suki (met name van de niet-christenen) bleken te hebben, meenden we zonder bezwaar onze eigen ervaringen naar voren te kunnen brengen. Dit was bijvoorbeeld het geval toen een van hen, zonder ooit een Suki dansfeest meegemaakt te hebben, verkondigde dat deze feesten altijd gepaard gingen met seksuele orgiën. Men was hogelijk verbaasd toen wij verklaarden dat de Suki heel vroeger weliswaar een dans hadden gekend waarbij partnerruil plaatsvond, maar dat ons de huidige traditionele dansfeesten bijzonder weinig erotisch gebleken waren. In het algemeen kan gesteld worden dat onze relaties op professioneel terrein

nogal gereserveerd waren. Wijzelf waren heel voorzichtig met het verstrekken van uit ons onderzoek naar voren gekomen gegevens, vooral natuurlijk als deze betrekking hadden op door de zendelingen afgekeurde zaken. Dit bracht ons er zelfs toe om sommige sets van in Australië ontwikkelde dia's door een relatie in Port Moresby in een de ware aard verhullende verpakking aan ons terug te laten sturen. We hebben dit gedaan vanaf het moment dat een van de zendelingen heel belangstellend informeerde naar door ons gemaakte, doch nog niet ter ontwikkeling verstuurde, dia's, van een door de zending op de zwarte lijst geplaatste ceremonie. Waren de betreffende dia's in de gewone, makkelijk te openen, verpakking teruggekomen, dan had men er zonder enige moeite een blik op kunnen werpen en de aanwezigheid van vele christenen, zelfs van pastors en church councillors, kunnen constateren. De gevolgen hadden voor alle partijen bijzonder pijnlijk kunnen zijn.

De zendelingen van hun kant vermeden zoveel mogelijk gesprekken over hun pastoraal werk en over de resultaten ervan. Zo waren we voor het bepalen van een zo elementair gegeven als het aantal gedoopte christenen aangewezen op onze eigen household census; de zendelingen konden of wilden ons hierover geen cijfers geven.

(b) In tegenstelling tot de zendelingen, die de Suki voornamelijk als leermeesters en helpers tegemoet traden, presenteerden wij ons als hun leerlingen, legden wij er van meet af aan de nadruk op dat wij niet hun leermeesters waren, maar zij de onze. En eveneens in tegenstelling tot de zendelingen, die nauwelijks enige belangstelling voor de Suki-cultuur aan de dag legden, lieten wij voortdurend blijken dat wij in al hun cultuur-uitingen geïnteresseerd waren. Waardoor we ons echter al heel duidelijk en letterlijk op het eerste gezicht van de zendelingen onderscheidde was het feit dat één van ons rookte en dat we tabak als tegenprestatie voor onze informanten en helpers beschikbaar stelden.

Maar al waren we in de ogen van de Suki dan geen zendelingen, onze contacten met de zendelingen waren zo frequent en hartelijk dat we zeker als hun vrienden werden beschouwd. Wij geloven echter niet dat dit ons werk onder de niet-christenen nadelig heeft beïnvloed, daar ook velen van hen met de zendelingen op goede voet stonden en de zendingspost geregeld bezochten voor inkopen en medische verzorging.

Onze onafhankelijke opstelling jegens de zending had mede tot gevolg dat we nog al eens om advies werden gevraagd bij meningsverschillen, wrijvingen en conflicten tussen christenen en niet-christenen en tussen hen en de zendelingen. Voor een antropoloog een ideale positie om in te verkeren, maar ook een positie die hem voor menig (al dan niet ethisch) dilemma plaatst.

Zo raakten we eens betrokken bij een meningsverschil in ons dorp over de vraag

in hoeverre een church councillor het recht had een danspartij te stoppen. Het gebeurde in de periode dat men in Suki nog maar zeer aarzelend weer met dansen was begonnen. Een oudere man had, enkele maanden na het overlijden van zijn dochter, het gebruikelijke feest georganiseerd waarbij yambroden verdeeld worden onder degenen die destijds bij de begrafenis hebben geholpen en/of geweeklaagd. Hij had voorts de dorpelingen uitgenodigd om, net als vroeger, de hele nacht te komen zingen en dansen. 's Avonds gaf een aantal dorpelingen inderdaad aan deze uitnodiging gehoor, maar reeds na zeer korte tijd werd het feest verstoord door de church councillor die de mensen aanmaande ermee te stoppen. Er werden tegenwerpingen gemaakt dat men van het gouvernement wél mocht dansen en dat de church councillor niets te zeggen had over de niet-christenen, maar de stemming was volkomen bedorven en het dansfeest ging niet door.

De volgende dag kwamen verscheidene mensen bij ons hun beklag doen over het optreden van de church councillor en werd ons de vraag voorgelegd of hij nu wel tot een dergelijke actie gerechtigd was. Wat te antwoorden op een vraag die zozeer de verhouding Suki-zendingen raakte? Of ons antwoord nu positief of negatief luidde, altijd zou een van deze partijen erover ontstemd zijn, met alle nare gevolgen vandien voor onze betrekkingen met die partij. We meenden echter veilig te kunnen stellen dat ons inziens de church councillor zich alleen mocht mengen in het doen en laten van gedoopten. Later kwam de kwestie bij een bezoek aan de zendingspost ter sprake en dit leidde daarna tot een nogal geprikkeld schriftelijk antwoord op onze vraag wie van de Suki nu eigenlijk onder de jurisdictie van pastors en church councillors vielen. Dit waren de christenen; maar niet alleen de gedoopten, zoals wij hadden gezegd, maar ook de zogenaamde 'professing christians', de mensen die in een niet al te ver verleden in het openbaar hebben verklaard de christelijke leer te aanvaarden. Dit maakte de grens tussen christenen en niet-christenen uiterst vaag en om verdere moeilijkheden te voorkomen hebben we daarna, wanneer Suki ons in kwesties als bovengenoemde advies vroegen, voorzichtigheidshalve steeds de raad gegeven: 'Als je belóofd hebt niet te dansen, te drinken of te roken, dan moet je proberen die belofte na te komen; heb je geen belofte gedaan, dan ben je helemaal vrij om zelf te bepalen wat je wél of niet wilt doen'.

Op het gebied van lonen en prijzen hebben wij ons gehouden aan de in Suki gebruikelijke tarieven. Voor groenten, vruchten, vlees en vis conformeerden wij ons aan de prijzen die de zendingen betaalden, voor de honorering van dragers en peddelaars hielden wij het tarief aan dat het gouvernement hanteerde en voor het salaris van onze tolk/assistent baseerden wij ons op dat van de hoogstbetaalde Suki-onderwijzer (aangevuld met giften in natura). Als er op enig terrein gemakkelijk goodwill te verwerven is, dan is het wel bij de vaststelling van prijzen voor goederen en diensten. Wij meenden echter niet loon- en prijsopdrijvend te mogen optreden, hoe gaarne wij ook in sommige gevallen meer hadden willen betalen. Als belangrijke overweging gold daarbij dat de UFM geen zendingsorganisatie met een commerciële inslag is of één die geruggesteund wordt door een kapitaalkrachtige kerk. Het is een genootschap dat de grootste moeite heeft met vrijwillige bijdragen van het thuisfront de eindjes aan elkaar te knopen.

Wat de beloning van onze informanten betreft, daarbij permitteerden wij ons meer vrijheid van handelen, hetgeen mogelijk was omdat er te dien aanzien geen precedenten bestonden. Wij voelden er niet voor onze informanten met geld te belonen, omdat dit de indruk zou wekken dat we voor informatie betaalden. We prefereerden een tegenprestatie in natura en lieten onze informanten de keus tussen tabak, scheermesjes en vishaken. Bij de niet-christenen deden zich bij het maken van een keus geen gewetensproblemen voor, bij vele christenen echter wel. In het bijzijn van anderen — en wij hadden meestal gesprekken met 2, 3 of 4 informanten tezamen — prefereerden de christenen vrijwel altijd scheermesjes of vishaken; waren zij daarentegen alleen dan ging de voorkeur veelal uit naar een stukje tabak. Indien zij met een paar scheermesjes of vishaken huistoe waren gekeerd, dan kwam het echter nog al eens voor dat zij na het invallen van de duisternis deze zaken zelf kwamen omruilen voor tabak of dat door een ander lieten doen.

We hadden de zendelingen meegedeeld dat we iedereen met wie we een gesprek hadden, ook de Suki pastors en de church councillors, voor bovengenoemde keus stelden. We hadden hen echter tegelijkertijd de verzekering gegeven dat we op niemand pressie zouden uitoefenen een keuze te maken die hij niet met zijn geweten in overeenstemming kon brengen. De zendelingen respecteerden ons standpunt, maar waren er duidelijk niet gelukkig mee dat wij ook christenen aan de tabakverleiding blootstelden.

III

Vragen wij ons tenslotte af welke overwegingen onze houding en ons gedrag tegenover de Suki en de zending hebben bepaald.

Een van de belangrijkste overwegingen was wel dat wij het culturele en sociale systeem, dat wij in Suki aantroffen, zo min mogelijk wilden verstoren. En daar de zendelingen van dit systeem deel uitmaakten wilden wij ook de relaties tussen hen en de Suki zo min mogelijk beïnvloeden. Hieraan lag in de eerste plaats ten grondslag de wens de bestaande situatie en de daarin aanwezige ontwikkelingstendenzen te leren kennen. In de tweede plaats vloeide dit streven naar zo-min-mogelijk-verstoring voort uit het besef dat wij slechts korte tijd in Suki zouden verblijven en dat wij ons daarom zo veel mogelijk als gasten hadden te gedragen, gasten van alle deelhebbers aan het culturele en sociale systeem in Suki en derhalve ook van de zendelingen.

Een andere, minstens even belangrijke overweging, die voortdurend als richtlijn voor ons handelen fungeerde, was de noodzaak ter wille van het onderzoek onze betrekkingen met zowel christenen als niet-christenen zo goed mogelijk te houden. Dit was niet altijd gemakkelijk. Zo hadden wij, zoals gezegd, voor de goede betrekkingen met de niet-christenen tabak in ons assortiment contactartikelen opgenomen. Maar daarmee streken we vele christenen weer tegen de haren in en stelden wij velen van hen aan een verleiding bloot waarmee ze

vóór onze komst zelden werden geconfronteerd in hun woongebied. In dat opzicht was onze handelwijze eigenlijk in strijd met het hiervoor genoemde streven de aangetroffen situatie zo min mogelijk te verstoren. Het was ons inziens echter zo'n onschuldig en tegelijkertijd zo'n effectief middel om de sympathie van de niet-christenen te winnen en om de kans op identificatie met de zending te verkleinen, dat we deze beide overwegingen de doorslag lieten geven.

Ons gedrag ten opzichte van de zendelingen werd mede bepaald door onze bewondering voor de opofferingen die zij zich zo vele jaren hadden getroost ter wille van wat zij zagen als het geestelijk en lichamelijk welzijn van de Suki. Men kan er, zoals wij, een andere opvatting over welzijnswerk op na houden en nochtans van mening zijn dat in Suki door de zending veel werk is verricht, met name op het gebied van onderwijs en gezondheidszorg, dat grote bewondering afdwingt.

Deze bewondering voor hun inzet en prestaties maakte dat wij weinig moeite hadden ons te verplaatsen in hun positie en gevoelens tegenover twee antropologen die plotseling in hun zendingsveld neerstreken en die weliswaar beweerden de status quo niet te willen verstoren, maar die nog moesten bewijzen dat het hen daarmee ernst was en dat zij hun voornemen waar konden maken. Wij konden ons heel goed voorstellen dat zij ons, vooral aanvankelijk, zagen als lastige pottekijkers en onze aanwezigheid ervoeren als een lont in een kruisvat, goed op de hoogte als zijzelf waren van de geringe diepgang en dus van de grote kwetsbaarheid van het geloof van vele bekeerlingen.

De stemming onder de Suki jegens de zending was in 1965 bepaald minder gunstig dan bij onze aankomst, 2 jaren daarvoor. Het zou ons weinig moeite hebben gekost velen in het dorp Ewe en waarschijnlijk ook in andere Suki dorpen tegen de zending op te zetten, als wij dat, om welke reden dan ook, hadden gewild. Dat hadden ook de zendelingen maar al te goed door en daarom was hen er veel aan gelegen goede betrekkingen met ons te onderhouden, zoals trouwens ook ons veel gelegen was aan goede betrekkingen met hen.

Deze wederkerige afhankelijkheid, gevoegd bij de wederzijdse gevoelens van sympathie en gemengd met een grote dosis zelfbeheersing aan beide kanten, hebben voorkomen dat de spanningen, dilemma's en pijnlijke situaties, waarvan we er hiervoor enkele hebben genoemd, zich hebben ontladen in openlijke conflicten. Dit is echter alleen mogelijk geweest omdat wij noch in onze contacten met de zendelingen, noch in die met de Suki geconfronteerd zijn geworden met situaties en gebeurtenissen, waarbij onze 'ultimate values' in het geding kwamen en die ons noopten tot ondubbelzinnige stellingname of tot ingrijpen.